

HALADÁS PÁRT (NORVÉGIA)

Polgár Tamás

(PhD-hallgató, BCE; tudományos segédmunkatárs, MTA-KTI;
tanácsadó, Norvég Nagykövetség Kereskedelmi Kirendeltség)

ÖSSZEFOGLALÓ

A norvég Haladás Párt 1973-as megalapítása óta egyértelműen a norvég pártrendszer intézményesült szereplőjévé vált, melynek befolyása szakpolitikai kérdésekben és a kormányalakítás tekintetében egyaránt jelentős. Noha a párt még sosem volt kormányzati pozícióban, a hosszú ideje hivatalban lévő pártelnök a 2005-ös, rendkívül sikeres parlamenti választást követő beszédében arról a vágyáról szónokolt, hogy a Haladás Pártnak a „XXI. század Munkáspártjává” kellene válnia. Jelen tanulmány e meglepő fordulat lehetséges értelmezéseit és relevanciáját vizsgálja az egykori „antipárt” alapításának, intézményesülésének, profiljának és stratégiájának elemzése révén. Amellett érvel, hogy az említett meghatározás kevésbé reális a párt szakpolitikai preferenciái vonatkozásában, hiszen profilját többé-kevésbé egyértelműen jobboldaliként jellemezhetjük. Ellenben szavazói bázisa tekintetében megfigyelhető, hogy a párt mindkét blokk, s főként a két (akkoriban) legnagyobb párt szavazóit képes volt megszólítani és közülük sokakat maga mögé állítani.

KULCSSZAVAK ■ új pártok ■ Norvégia ■ pártrendszer ■ proteszt párt ■ szavazói magatartás

BEVEZETÉS*

„Megteremtettük az alapját egy másik álomnak, mégpedig annak, hogy a Haladás Párt az legyen a XXI. században, ami a Munkáspárt volt a XX.-ban.”¹

2006 októberében egy „most vasárnapi” parlamenti választáson a norvég Haladás Párt (FrP), mely még soha nem volt kormányzati pozícióban, a XX. század egyértelműen domináns pártját, a Munkáspártot (DNA) is megelőzve a legerősebb parlamenti tényező lett volna. Ez azonban, mint látni fogjuk, korántsem jelent egyet a kormányalakítással, hiszen a pártrendszer sajátosságaiból

* E tanulmány elkészítése során nagyban támaszkodtam a Magyar Ösztöndíj Bizottság és a Norvég Kutatási Tanács által támogatott kutatásomra a Bergeni Egyetem Összehasonlító Politikatudományi Intézeténél. Ezúton szeretném megköszönni Lars Svåsand tanszékvezető segítségét a nehezen hozzáférhető irodalom rendelkezésre bocsátásáért. A tanulmányt az írás idején eltávozott imádott feleségem, Kriszti emlékének ajánlom.

adódóan a párton kívülálló tényezők sok szempontból beszűkíthetik a koalíciós alternatívákat.

E tanulmány tárgya a meglehetősen stabil norvég belpolitikába 1973-ban berobbanó Haladás Párt felemelkedésének története, fő célja pedig azon körülmények bemutatása és elemzése, melyek közrejátszhattak abban, hogy e rövid életűnek hitt egyszemélyes vállalkozás – számos válsághelyzetet túlélve és ezekben még meg is erősödve – az 1980-as évek közepétől a norvég belpolitika megkerülhetetlen tényezőjévé tudott válni.

A dolgozat első részében szemügyre vesszük azokat a sajátos körülményeket a pártrendszer és a szélesebb politikai légkör vonatkozásában, melyek lehetővé tették a Haladás Párt megalapítását, illetve működése első évtizedének viszontagságai ellenére a 80-as évekre stabilizálták a párt pozícióját. Ezt követően megvizsgáljuk az antipártból erősen centralizált politikai párttá átalakuló szervezet jellegzetességeit és ezek hatását a pártegyesre. Itt esik szó a pártfinanszírozás kérdéséről is. A harmadik fejezet górcső alá veszi a párt politikai súlyának alakulását, vagyis azt, hogy mennyiben volt képes saját preferenciái mentén a parlamenti erőviszonyokat befolyásolni a kormányalakítás és a szakpolitikák tekintetében, illetve ellenfelei hogyan viszonyultak az egyre jelentősebbé váló párt kihívásához.

A dolgozat második felében megvizsgáljuk, hogy hogyan értelmezhető, miben érhető tetten a Munkáspárttal vont párhuzam. Mint látni fogjuk, a párhuzamok nem elsősorban a párt programja, profilja szintjén, hanem mindenekelőtt a szavazóbázis vonatkozásában figyelhetők meg, továbbá abban a lehetőségben – mely egyelőre nem valósult meg –, hogy a párt a politika befolyásolásában, a pártverseny jellegének formálásában és a kormányalakításban is domináns pozícióba kerülhet. A 4. és 5. rész tehát két aspektusból vizsgálja meg a kérdést. Először részletesen elemezzük azokat az (időben némileg módosuló, de mindvégig karakterisztikus) programpontokat és ideológiai nézeteket, melyek a pártot hozzásegíthették támogatásának jelentős növeléséhez, ugyanakkor sokak szerint mindvégig indokolták a „populista” címke használatát. Végül szemügyre vesszük a Haladás Párt társadalmi bázisának összetételét, arra keresve a választ, hogy az új párt felemelkedése valamely versenytárs táborának megszerzésével vagy egy markáns profillal nem rendelkező, szélesebb csoport megnyerésével történt-e.

A NORVÉG PÁRTRENDSZER SAJÁTOSÁGAI ÉS A HALADÁS PÁRT LÉTREJÖTTE

Rokkan és Lipset klasszikus művének 1967-es megjelenésekor Norvégia mintapéldája volt a törésvonal-elmélettel magyarázott „befagyott” nyugat-európai pártrendszereknek. E tanulmányban nincs mód a norvég pártrendszer kialakulásának, „befagyásának” és változásának részletes bemutatására,² mindössze a „földcsuszamlásszerűnek” tartott 1973-as választást megelőző évek stabilnak hitt struktúráját, illetve a változásokat előidéző társadalmi-politikai környezetet foglaljuk össze röviden.

A „befagyástézisnek” (Rokkan–Lipset, 1967) megfelelően a norvég pártrendszer az 1920-as évek óta, de különösen 1945 után az 1970-es évek elejéig *rendkívüli stabilitást* mutatott. A Kommunista Párt rövid életű megerősödését, illetve az 1963-ban NATO-ellenes szociáldemokraták által alapított Szocialista Néppárt megjelenését leszámítva semmilyen komolyabb változás nem következett be sem az erőviszonyokban (mind a nettó, mind a bruttó szavazói illékonyosság igen alacsony volt), sem pedig a kormányzati alternatívákban. 1945-től 1961-ig a nagy arányban szakszervezeti tagsággal rendelkező kékgalléros rétegeket képviselő szociáldemokrata *Norvég Munkáspárt* (DNA) *flyamatosan többségben volt*, majd e többségét az említett Szocialista Néppárt (SF) két mandátuma révén elveszítette, és azóta sem tudta visszanyerni. Ennek ellenére – három hét kivételével – 1965-ig kormányon tudott maradni, s a „természetes alternatíva” a későbbiekben is a kisebbségi szociáldemokrata kormány volt. A norvég parlamentarizmus és pártrendszer egyik fontos jellemzője azóta a *kisebbségi kormányzás gyakorlata*, hiszen 1971 és 2005 között mindössze két évig (1983–85) volt az országnak többségi kormánya. Ennek jelentősége leginkább abban érhető tetten, hogy a kisebbségi kabinetek szinte kivétel nélkül az egyes ügyekhez kerestek ad hoc jelleggel parlamenti többséget (vagyis nem rendelkeztek formális és tartós külső támogatással), s ennek során az ellenzéki pártok, igen gyakran a Haladás Párt is, komoly befolyásra tettek szert bizonyos szakpolitikai kérdésekben (Rasch, 2004). Ezzel együtt, ha nem is olyan mértékben, mint a svéd esetben, a norvég Munkáspárt is sokáig a pártrendszer predomináns pártja volt (Sartori, 1976).

Ami a jobbközép (polgári³) erőket illeti, a 60-as évekre belátták, hogy a Munkáspárt leváltására kizárólag együtt van esélyük, hiszen a legerősebb Konzervatív Párt (H) támogatottsága sem igen haladta meg a 20 százalékot, míg a három történelmi centrumerő, a jelentőségéből fokozatosan vesztő Liberális Párt (V), az agrárpártból szélesebb bázisú középpárttá válni kívánó Centrumpárt (SP), illetve a morális értékeket hangsúlyozó Keresztény Néppárt (KrF) a 10 százalékos körüli sávban mozgott (lásd 1. táblázat).

A példaértékűnek tekintett, konzervatívvezetésű Lyng-kabinet 1963-as létrehozását követően az 1970-es évek elejéig a norvég pártrendszer egyértelműen a *blokkosodás* jegyeit viselte magán, hiszen egypárti szociáldemokrata-, illetve jobbközép koalíciós kormányok váltották egymást. A trend oly markánsnak tűnt, hogy neves kutatók a 60-as évek végén kétpártrendszer kialakulását jósolták (Valen–Katz, 1964–66). A 70-es évek elejétől azonban éppen ellenkezőleg, a további *fragmentáció* folyamata erősödött meg. A pártrendszer és a választói kötődések „kioldása” röviden összefoglalva azt tükrözte tehát, hogy a hagyományos pártstruktúra nem volt képes hűen leképezni és aggregálni az adott időszak társadalmi konfliktusait. A sok szempontból konvergáló intézményesült pártok nem voltak kellően fogékonyak újfajta problémákra, s ez újbaloldali, illetve a dolgozat szempontjából fontos radikális jobboldali pártok létrejöttéhez vezetett.

A konkrét, rövid távú eseményeket mindazonáltal az EGK-csatlakozás kapcsán kialakult heves konfliktusok irányították, Norvégia ugyanis 1972-re az EGK kapujához érkezett. A csatlakozás kérdése azonban a politikai elitet és a társadal-

mat egyaránt élesen megosztotta: részben sajátos norvég történelmi, identitásbeli tényezők (a dán, majd svéd uralom emléke), ezzel szoros összefüggésben a periféria „lázdása” a centrum ellen, valamint egyes társadalmi rétegek jól körülhatárolható gazdasági érdekei (elsősorban halgazdaság, mezőgazdaság) végül a csatlakozás elutasításához vezettek. A felvázolt pártrendszer struktúrája tehát távolról sem esett egybe a csatlakozás kapcsán kialakuló ideiglenes érdekszövetségekkel. Általános értékelés szerint a csatlakozás elutasítása egyrészt a periféria centrum felett aratott győzelmének, másrészt a Munkáspárt „árulásnak” tekintett politikájával szembe forduló munkás szavazók látványos sikerének volt tekinthető (Bull, 1979; Matlary, 1993; Gallai, 1998). A csatlakozás legfőbb támogatója ugyanis – a Konzervatív Párt és a munkaadói szervezetek mellett – éppen a szociáldemokrata miniszterelnök, valamint a párt felső vezetése volt, miközben a párt tagjainak és szavazótáborának csaknem fele elutasító álláspontra helyezkedett. A polgári Borten-kormány 1971-es felbomlását is éppen az okozta, hogy a centрупárti miniszterelnök – a koalíció legerősebb pártjával és annak külügyminiszter elnökével ellentétben – hevesen ellenezte a belépést. A csatlakozási tárgyalásokat lefolytató, s a tagságot hivatalosan támogató Bratteli-kabinet pedig az 1972-es népszavazás kedvezőtlen kimenetele miatt lemondott.

A konfliktus a pártrendszer vonatkozásában egyéb következményekkel is járt, s hozzájárult annak „kioldadásához”: a történelmi Liberális Párt kettészakadt, és hosszú időre hanyatlásnak indult, az EGK-ellenes, a szociáldemokraták és a nagytőke szövetségét ellenző munkáspárti tagok és baloldali szervezetek pedig létrehozták az 1973-ban átütő sikert elérő Szocialista Választási Szövetséget (SV).

Mindezek ellenére az sem vitatható, hogy a földcsuszamlást eredményező 1973-as parlamenti választások magyarázatában az EGK-ügy mellett a szélesebb társadalmi-politikai légkörben bekövetkező inkrementális változásokat sem szabad figyelmen kívül hagyni. Mint látni fogjuk, az újonnan alapított és üstökös-ként berobbanó Anders Lange Pártja kifejezetten szűkre szabott programmal jelentkezett, s ilyenformán a párt létrejötté és sikere nem köthető közvetlenül az EGK-ügy tartalmi kérdéseire. Ugyanakkor a csatlakozás kapcsán felkorbácsolt érzelmek, illetve a hagyományos pártstruktúrát zárójelbe tevő újfajta konfliktusok elősegítették a pártkötődések gyengülését, ezáltal a társadalmi csoportok és az ezeket leképező pártok közötti kapcsolat „kioldását”. Ez lehetőséget kínált új alternatívák megjelenítésére.

Az orvoscsaládból származó, erdőmérnök-végzettségű, majd később családi birtokosként dolgozó *Anders Lange* már a 60-as években is próbálkozott új párt alapításával – akkoriban még kevés sikerrel. 1962-től saját újságot adott ki („*Anders Lange Lapja*”), melyben rendszeresen kifejtette későbbiekben széles körben népszerűvé váló adó- és bürokráciaellenes nézeteit. A Borten-kormány sokak számára csalódást okozó politikája (pl. az áfa bevezetése) nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a lap hasábjain, valamint az Osló-szerte megjelentő „Elegünk van...”-szlogenű plakátokon megjelenő felhívás a *Saga moziban tartott „pártalapításra” 1973-ban immár sikerrel járt.*

1. táblázat. A norvég pártok választási eredményei (1945–2005): mandátumok és szavazatarány

Év	S	Háladás Párt mand. (%)	Munkás- párt mand. (%)	Konzervatív P. mand. (%)	Centrum- pártl mand. (%)	Liberalis P. mand. (%)	Ker. Népp- párt mand. (%)	Szoc. Bal- old.2 mand. (%)	Kommun. P. mand. (%)	Egyéb4 mand. (S%)
1945	150		41,0	17,0	8,1	13,8	7,9	.	11	0,3
1949	150		45,7	18,3	12	13,1	8,5	.	-	0,7
1953	150		46,7	18,6	14	10,0	10,5	.	3	-
1957	150		48,3	18,9	15	9,7	12	.	1	0,2
1961	150		46,8	20,0	16	9,4	9,6	2	-	0,1
1965	150		43,1	21,1	18	10,4	13	2	-	-
1969	150		46,5	19,6	20	10,5	14	-	-	-
1973	155	4	35,3	17,4	21	11,0	20	16	-	0,1
1977	155	-	42,3	24,8	12	8,6	22	2	-	4,3
1981	155	4	37,2	31,7	11	6,7	15	4	-	2,3
1985	157	2	40,8	30,4	12	6,6	16	6	-	1,3
1989	165	22	34,3	37	11	6,5	14	17	-	1,5
1993	165	10	36,9	28	32	16,7	13	10,1	-	2,2
1997	165	25	35,0	23	11	7,9	25	9	-	1
2001	165	26	24,3	38	10	5,6	22	23	-	3,3
2005	169	38	32,7	23	11	6,5	11	15	-	5,6
								8,8		2,9

Források: Statistisk Sentralbyrå (http://www.ssb.no/emner/historisk_statistikk/aarbok/ht-000110-002.html), Gallai, 1998, 212.

¹ 1959-elt Agrárpárt

² 1961–73 között Szocialista Néppárt (SF), 73–75 között Szocialista Választási Szövetség, 1975 után Szocialista Baloldali Párt.

³ A kommunizisták az 1973-as választásokon nem önállóan, hanem a Szocialista Választási Szövetség (SV) színeiben indultak.

⁴ 1973-ban a Venstre-ből kivált EK-párti Liberális Néppárt, 1989-ben egy finnmarki volt munkáspárti képviselő („Aune-lista”), 1993-ban a kommunista Vörös Választási Szövetség, 1997-ben és 2001-ben egy volt konzervatív képviselő az északi Partvidék Pártja (Kystpartiet) színeiben jutott mandátumhoz.

⁵ A norvég választási rendszer értelmében a 4 százalékos parlamenti küszöb elérése nem előfeltétele a területi listán történő mandátum megszerzésének.

A norvég pártrendszer felvázolt stabilitását az is jól mutatja, hogy amikor néhány hónappal az ominózus választások előtt az akkor már 69 éves Lange a rendezvényen szenvedélyes beszédével új „párt” alapítására tett javaslatot, a jelenlévő újságírók erről még az egymondatos hírek között sem látták indokoltnak beszámolni. A pártrendszer stabilitása mellett ezt a tényt ugyanaz indokolja, mint a ’párt’ címke idézőjeles használatát: maga az indítványozó kifejezetten párt-*ellenes* nézetektől vezérelve, a hagyományos pártok – általa teljességgel feleslegesnek, sőt károsnak tartott – szervezetét mellőzve kívánt egy olyan mozgalmat létrehozni, mely a számára elsődleges ügyben a hagyományos pártoknál hatékonyabban tudja képviselni a hozzá hasonlók érdekeit. Úgy vélte: a „régimódi pártok” felett eljárt az idő, mivel nemcsak szervezetük, hanem az általuk képviselt konfliktusstruktúra és politika is elavulttá vált.

Az említett „elsődleges ügy” lényegét a mozgalom eredeti neve kristálytisztán érzékelteti: *„Anders Lange Pártja az adók, járulékok és az állami beavatkozások erőteljes csökkentéséért”*. Ebből első ránézésre is legalább két dolog olvasható ki. Egyrészt az, hogy a korábbi megjegyzést alátámasztva, a pártrendszer „kiolvadásának”, illetve az 1973-as választások földcsuszamlásszerű kimenetelének az EGK-kérdés mellett más okai is voltak. Másrészt, a dán ügyvéd, Mogens Gilstруп által néhány hónappal korábban létrehozott, az ottani 1972-es választásokon 15 százalékos eredményt elérő Haladás Párthoz hasonlóan a norvég „testvérpárt” is egy karizmatikus személyiség ténylegesen is *egyszemélyes vállalkozásaként*, illetve alapvetően *egy nagyon is markáns ügy képviselőjére jött létre*.

A mintegy ezer szimpatizáns részvételével alapított párt a Munkáspárt meg-alapítása óta az első és máig egyetlen újonnan létrehozott párt Norvégiában, mely nem pártszakadás vagy létező pártok választási szövetsége révén jött létre, és tartós tényezővé tudott válni. Noha az említett dán mintához (valamint az EGK-ellenes választási koalícióként létrejött SV 11 százalékos eredményéhez) képest a párt 1973-as 5 százaléka messze elmaradt, a rövid előélet és a pártrendszer sok évtizedes stabilitása fényében mégis figyelemreméltó teljesítmény. Ennek magyarázatához a következő tényezőket érdemes figyelembe venni.

Lange már korábban jelentős ismertségre tett szert említett lapja révén, ám a 70-es évek elejére a norvég választók döntésében is egyre fontosabbá vált a televízió. Az idős pártvezér rövid, egyszerűen megfogalmazott üzenetei, szuggesztív személyisége rendkívül hatásosnak bizonyult a képernyőn keresztül, s gyakorlatilag pártszervezet, jelentős anyagi segítség és befolyásos támogatók hiányában is el tudta juttatni a választók többségéhez radikális és újszerű gondolatait.

A magas állami újraelosztásra épülő kiterjedt jóléti állapot akkoriban igen széles konszenzus övezte a politikai eliten belül, olyannyira, hogy a hagyományos pártok minden eszközt bevetettek a kampány során Lange és mozgalma hiteltelenné tételére, programjának ürességét, felelőtlenségét, egyszersmind populista jellegét hangoztatva. (E jelző tehát a kezdetektől egyértelműen az ellenfelek által előszeretettel alkalmazott megbélyegzés volt, és maradt azóta is.) Bár az állami gondoskodás mértékét, illetve az egyes részkérdéseket illetően természetesen voltak nézetkülönbségek az egyes pártok és kormányzati alternatívák között, a rend-

szer alapjait még a konzervatívok sem kérdőjelezték meg, sőt a 60-as évek során maguk is aktívan hozzájárultak az állami szolgáltatások bővüléséhez. Lange azonban szakítást hirdetett e konszenzussal. A pártok uralmát nemcsak a már említett szervezeti sajátosságok miatt támadta, hanem konkrét példákkal demonstrálta, hogy a túlbujánzó bürokrácia pazarlóan bánik a már amúgy is túlzott mértékben elvont jövedelmekkel, illetve, hogy a juttatások nem a rászorulóknak zsebébe kerülnek. A protesztjellegét jól mutatja, hogy a „pártprogram” egyetlen lapból állt: az egyik oldalán „Elegünk van abból, hogy...”, a másikon ezeknek megfelelő „Azt akarjuk, hogy...” kezdetű mondatok szerepeltek (Svåsand, 2003: 17).

Az EKG-kérdés révén (is) felkorbácsolt proteszthangulat nyilvánvalóan elősegítette a két újonnan létrejött párt sikerét. Ennek megfelelően mindkettő már az 1975-ös önkormányzati, de különösen az 1977-es parlamenti választásra jelentősen visszaesett (ld. 1. táblázat). A Szocialista Baloldali Párthoz hasonlóan az általunk vizsgált pártot is belső feszültségek terhelték: a hetvenéves Lange 1974-es halálával megindult az örökösödési háború a mindössze egyéves párton belül, s ekkor mindenki biztosra vette, hogy a négy képviselői mandátummal rendelkező alakulat a norvég belpolitika egyébként folytonos és kiszámítható történetében csupán egy igen rövid epizód lesz.

Nem számoltak azonban Lange egykori pártfogoltjával, az akkor mindössze 29 éves Carl I. Hagennel, aki talán még az alapítónál is ambiciózusabb vezetőként lépett a színre, amikor annak halálakor megörökölte mandátumát. A pártszervezet körüli viták ugyan ideiglenesen a partvonalra száműzték, melynek következtében társaival létrehozta a Reformpártot, ám az 1977-es választási kudarcot követően visszatért az anyapártba, ahol elsőszámú vezetővé választották. Hagen, sokak számára impozánsan lényegre törő érvelésével, míg mások szemében irritálóan provokatív és leegyszerűsítő megállapításaival, de tagadhatatlanul kiforrott politikai/stratégiai érzékével Lange politikai örökségét felvállalva, ám szervezeten is ütőképes pártban gondolkodva látott munkához a dán minta alapján Haladás Párt névre keresztelt, a fennmaradásért küzdő politikai erő élén. Említett politikusi adottságai azt eredményezték, hogy a pártot folyamatos belső feszültségek terhelték, melyek időről-időre kilépésekhez, kizárásokhoz és pártszakadásokhoz vezettek, ám személye 1978 óta (2005-ig formálisan, pártelnökségéről történő lemondása óta csak informálisan) egyetlen jelent a Haladás Párttal, neve a párt szinonimája, vezetői pozíciója megkérdőjelezhetetlen.

Összefoglalva tehát, Anders Lange Pártja, majd a Haladás Párt kifejezetten anti-establishment pártként, a korábbi politikai elittel szemben jött létre, új formát és különösen újfajta (bár kezdetben igen szűkre szabott) programot kínálva. Noha az első évtizedben az intézményesült pártok figyelmen kívül hagyhatták az eltűnni látszó és jelentéktelennek hitt FrP-t, a közhangulat bizonyos rezdüléseit jól érzékelő Hagen a 80-as évek közepére stabil parlamenti erővé, megkerülhetetlen tényezővé erősítette pártját.

A HALADÁS PÁRT SZERVEZETI SAJÁTOSSÁGAI

Lange erős vezetővel, de formális, hierarchikus struktúrával nem rendelkező antipártot tartott kívánatosnak (Bjørklund, 2003). Mereven elutasította a politikai (érdek)képviselőt azon formáját, ahol a formális szervezetben feloldódnak az egyének, és a tagok ezáltal egy arctalan, a pártszervezet érdekeit képviselő gépezet végrehajtó fogaskerekeivé silányulnak. Szerinte a megkérdőjelezhetetlen individualizmus, az egyén saját akarata és cselekvési szabadsága összeegyeztethetetlen a formális pártszervezettel. Különösen elfogadhatatlannak tartotta, hogy a parlamentbe választott képviselők alá legyenek vetve a párt határozatainak. Egy olyan diffúz mozgalmat képzelt el tehát, ahol a széles mozgalmi bázison álló, de nem hierarchizált tagság átruházza az irányítás jogát a csoport „magjára”, a parlamenti frakcióra, s azon belül is a karizmatikus vezetőre.

Vele ellentétben utóda egy modern, hatékony és professzionális párt építésén dolgozott, mely egyúttal hű marad a Lange által is képviselt államellenes, proteszt-ideológiához (uo.). Az erős vezetést és a többség akarataira alapuló pártegységet azonban mindennél fontosabbnak tartotta. Azt vallotta tehát, hogy pártjának nem formáját, hanem mondanivalóját tekintve kell különböznie a többitől. Ennek megfelelően létrejöttek a formális struktúrák, mára a párt lényegében minden körzetben és megyében rendelkezik alapszervezettel. Másrészt azonban a párt vezetőjének kiemelkedően nagy befolyása alakult ki a centralizáció és a pártfegyelem érdekében folyamatosan szigorított pártszabályzat révén. A legfontosabb bevezetett változások a következők (Sväsand, 2003). Egyrészt – Lange víziójával éppen ellentétesen – a frakciót formálisan az országos elnökség alá rendelték, ahol Hagen befolyása megkérdőjelezhetetlen volt. Bár a frakció vezetője is mindvégig ő volt, a frakciófegyelmet e megoldással tudta biztosítani. A párt alapszabálya kimondja, hogy a párt *egységes*, mégpedig abban a szűk értelemben, hogy az országos elnökség döntéseinek végrehajtása az összes alapszervezet és tag számára *kötelező*. Ez a norvég pártok körében teljesen idegen megoldás a gyakorlatban számos párton belüli leszámoláshoz vezetett. Végül, a norvég pártok között egyedülálló módon a pártvezetésnek joga volt közvetlenül beavatkozni a képviselő-jelölési folyamatba, mely pedig minden más párt esetében a - területi választási listák alapját képező – megyei szintű szervezetek kizárólagos hatásköre.

Ezzel együtt, a párt folyamatos centralizációja legalább ennyire köszönhető *Hagen személyiségének és stratégiai érzékének*. Vezetési stílusa már-már a „demokratikus centralizmus” határát súrolta, hiszen az évtizedek során mind megnyilatkozásaiban, mind konkrét tetteiben azt az elvet képviselte, hogy a párt többsége által támogatott (vagyis az ő nevével fémjelzett) irányvonallal nem egyetértő párttag vagy beáll a többség akarata mögé, vagy ellenkező esetben – nyílt kritika megfogalmazásával, „kibeszeléssel” – a választókkal, adott program megvalósítására kötött „szerződést” szegi meg. Következésképpen indokolt mandátumának és párttagságának elvesztése (Bjørklund, 2003). Az alkotmány értelmében (módosítási indítványa ellenére) az előbbire természetesen nem volt lehetőség, a pártból való kizárások és kilépések azonban szinte menetrendszerűek voltak. Hagen

pozícióját jól jellemzi, hogy a kezdeti nehézségek ellenére (ld. 1977-es választások) *a vezetőt támogató anyapárt mindig megerősödve került ki a konfliktusokból.*

A pártegyeség és belső hatalmi viszonyok szempontjából egyaránt igen tanulságos eset az 1994-es pártszakadás. Az ügy háttéréhez hozzátartozik, hogy Hagen, aki az 1993-as választási kampányban érzékelt, hogy pártjának hivatalos (bár nem egyértelmű és egységes) EU-csatlakozást támogató álláspontja kockára teszi a sikeres választási szereplést, az EU-csatlakozással és a romló gazdasági kilátásokkal összefüggésben a kampányban kijelentette, hogy pártja kormányra kerülve nem fog ragaszkodni az adócsökkentéshez. Az 1993-as választások végül a párt számára súlyos kudarccal végződtek (ld. 1. táblázat), melynek következtében kiéleződtek a belső konfliktusok, s egyre határozottabbá váltak a Hagen személyével és vezetői stílusával szemben megfogalmazott kritikák.

A konfliktus háttérében a párt három, többé-kevésbé tisztán elkülönülő, bár nem formális platformja játszott kiemelt szerepet (Svåsand, 2003: 11–12). Az „értékonzervatívok” a nemzeti tudat, illetve a hagyományok erősítését tartották elsődlegesnek, beleértve többek között az államegyház és a monarchia fenntartását. A három közül talán ez a szárny volt a legkevésbé markáns, már csak azért is, mert ezeket az ügyeket más pártok is képviselték. Élesen szemben állt velük, s a párt profiljának némileg diffúz jellegét jól mutatja ugyanakkor a neoliberaisok platformja, mely elsősorban a párt fiataljaiból állt, beleértve az ifjúsági tagozatot. E libertárius gazdasági és kulturális ideológiát hangoztató tagok többek között olyan, a keresztény értékekkel nehezen összeegyeztethető nézeteket vallottak, mint az alkoholpolitika, illetve a pornográfia liberalizációja, valamint az állami szerepvállalás és a jóléti állam leépítése. A „populista” szárnyal pedig a bevándorláspolitika liberalizációja, valamint a nyugdíjkiadások jelentős növelésének ellenzése kapcsán kerültek szembe. Hagen, mint említettük, a pártegyeségben és a pártfegyelemben hitt, s egyértelművé vált, hogy a személyét érintő, erősödő kritikák veszélybe sodorhatják e törekvést. A fiatal neoliberaisok ugyanis nemcsak azt kifogásolták, hogy a pártelnök az adózásra vonatkozó nyilatkozatát a párt eredeti céljaival ellentétesen, ráadásul önhatalmúlag tette meg, hanem egyszersmind markánsabb, következetesebb liberális irányvonalat tartottak szükségesnek, beleértve a piaci liberalizációt éppúgy, mint a liberálisabb bevándorláspolitikát. Különösen ez utóbbi volt elfogadhatatlan Hagen és a párt többsége számára.

A platformok között mindvégig taktikusan manőverező pártvezető ezúttal kénytelen volt nyíltan állást foglalni. Végül egyértelműen a párt legerősebb, „populista” szárnya élére állt, élesen szembefordulva korábbi kegyeltjeivel. A konfliktus lezárásaként nemcsak a párt ifjúsági tagozata oszlatta fel önmagát, hanem a frakció is kettészakadt. A négy renitens képviselő vezetésével megalakult a Szabaddemokrata Párt, mely azonban a következő választásokon – a többi hasonló kezdeményezéshez hasonlóan – végleg eltűnt a süllyesztőben, miközben az *anyapárt tovább erősödött.* Ezáltal a pártelnök 15 év után ismét megerősítette vezető szerepét, ráadásul egy, a korábbiaknál mind a program koherenciáját, mind a vezetés iránti lojalitást tekintve *egységesebb* párt élén.

Hasonló a helyzet a párt szervezeti súlya tekintetében is. Jól látható, hogy a

Saga moziban megjelent, mintegy ezer szimpatizáns részvételével megalapított „párt” Hagen szervezeti elképzeléseivel összhangban dinamikusan növelni tudta tagjainak számát, majd pedig a jelentős tagvesztéssel járó 1994-es pártszakadást követően egyedüli pártként ismét növekedésnek indult. Bár bizonyos időszakokban egyes pártok (pl. a 80-as évek első felében a „jobboldali hullám” eredményeképpen a Konzervatív Párt) átmenetileg növelni tudták tagjaik számát, a nemzetközi szakirodalomban konszenzust élvező „pártok szervezeti hanyatlása” tézis a 80-as évek óta Norvégiában is megfigyelhető volt. Mindezzel együtt a történelmi pártokhoz képest (a 80-as években csaknem kimúló Liberális Párttól eltekintve) a *Haladás Pártnak mindmáig jóval alacsonyabb a tagsága* (2. táblázat). Bár a tagok és szavazók aránya a jelentős szavazatingadozás miatt nagy különbségeket mutatott, az FrP általában a legalacsonyabb „tagsűrűséggel” rendelkezik (2001-ben mintegy 3%, gyengébb szereplés esetén 6-8%).

2. táblázat. Párttagok száma 1975–2003*

	<i>Haladás P.</i>	Munkás-párt	Szoc. Balold.	Cent-rump.	Ker. Népp.	Liberális P.	Konzer-vatív
1975	1 000	138 000	n.a.	56 500	52 500	6 500	100 000
1980	10 000	153 500	n.a.	53 500	70 000	12 000	152 000
1990	16 900	128 000	13 100	47 100	56 200	11 300	146 300
1995	4 976	72 557	9 318	46 627	56 612	7 180	78 145
1996	5 654	68 833	8 609	43 508	54 071	10 500	70 447
1997	6 816	64 415	7 696	39 667	51 412	7 491	68 457
1998	7 905	62 984	7 792	35 932	50 301	6 857	64 368
1999	11 224	61 327	8 255	33 432	48 315	7 270	66 654
2000	11 824	58 769	7 428	31 557	47 864	6 552	63 993
2001	12 567	52 929	7 274	27 500	48 218	5 992	62 135
2002	16 700	50 800	7 800	23 900	46 700	5 600	51 100
2003	18 200	51 600	9 700	24 200	45 000	5 600	49 900

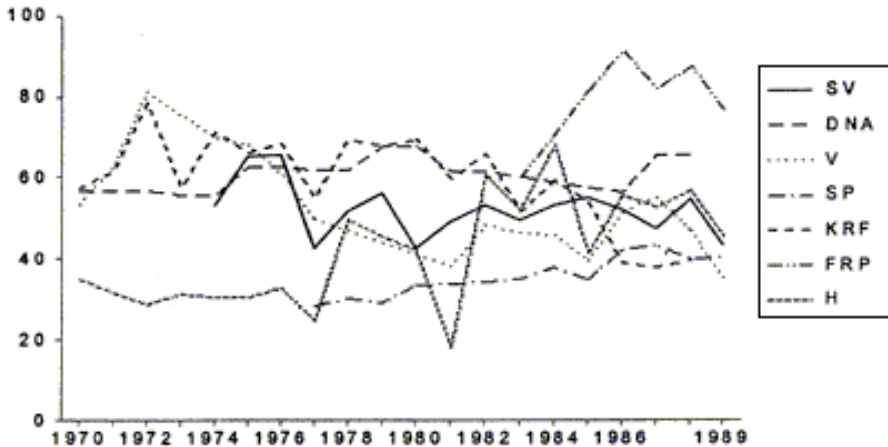
Forrás: 1994–2001 között Heidar–Saglie (2002: 35), a többi esetben Heidar (2005: 810), mely kerekített adatokat tartalmaz.

A párt bemutatott egyszemélyes vezetését, továbbá a párt bevételeinek megoszlását (1. és 2. ábra) is figyelembe véve a „kartellpárt” (Katz–Mair, 1995), illetve a Gunther és Diamond (2001) által definiált „választási párt” sajátosságai szembeötlővé válnak. A szerzőpáros az „electoralist party” ideáltípuson belül három csoportot

* Az 1994 előtti adatok nem hasonlíthatók össze közvetlenül a későbbiekkel, mert egyrészt a párttagság eltérő definícióját alkalmazták, másrészt több esetben hiányzik a hiteles, megbízható forrás. A módszertani problémákkal kapcsolatban ld. a forrásként megjelölt műveket. Mindenestre tény, hogy az FrP esetében az 1994-es pártszakadás a tagok számának csökkenésével járt, de korántsem akkora mértékben, mint a táblázat adataiból első ránézésre kiolvasható lenne.

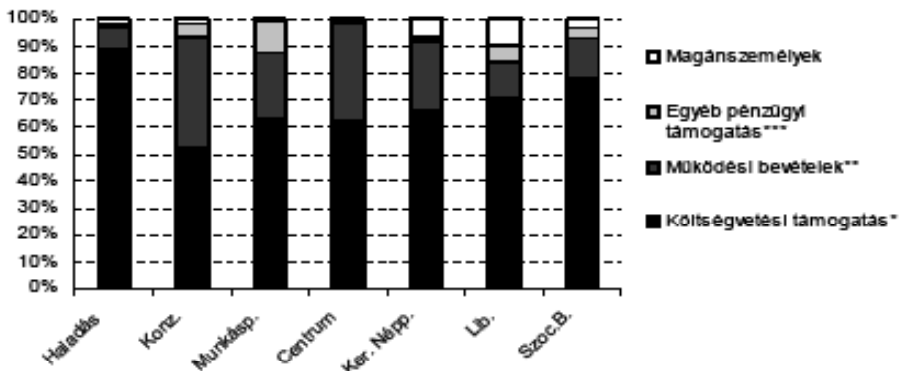
különböztet meg, melyek sajátosságai keverednek az FrP esetében. A „catch-all” pártokhoz hasonlóan nem rendelkezik markánsan elkülöníthető törzsszavazói bázissal (ld. 5. fejezet); a „programmatic” párttípusnak megfelelően viszonylag jól körülírható, koherens program, ideológia (4. fejezet) és vékony, de hatékonyan működő szervezet jellemzi; végül, karizmatikus vezetője és annak teljes dominanciája a médiaszereplésben és a párton belüli erőviszonyok alakításában a „personalistic” pártokhoz teszi hasonlatossá.

1. ábra. A költségvetési támogatás aránya a norvég pártok összbevételében, 1970–1989 (százalék)

Forrás: Svåsand, 2003: 7.

2. ábra. A norvég pártok bevételeinek megoszlása 2005-ben

Forrás: Statistisk Sentralbyrå (<http://www.ssb.no/partifin/tab-2006-09-29-02.html>, 2007. 02. 20.).

* Beleértve a központi állami, valamint a megyei és helyi szinten járó törvényes támogatást

** Tagdíjak, üzleti tevékenységből származó tőkejövedelmek stb.

*** Vállalati, munkaadói, munkavállalói és egyéb szervezetek támogatásai

Jól látható, hogy a párt vetélytársaihoz képest a kezdetektől fogva jóval nagyobb mértékben függ az állami támogatástól, melyet egyébként a párt alapításával nagyjából azonos időben vezettek be (Svåsand, 2001; NOU, 2004). A 2. ábrán az is szembeötlő, hogy esetében a szakszervezetek, munkaadói szervezetek, cégek, valási közösségek, magánszemélyek hozzájárulásai elenyésző mértékben gyarapítják a pártkasszát. Mint a tanulmány 5. fejezetében látni fogjuk, ennek elsősorban az az oka, hogy a párt nem tekinthető egyik jól elkülöníthető társadalmi réteg képviselőjének sem, és különösen nem ápol olyan szoros kapcsolatot a jelentős erőforrásokkal és befolyással rendelkező érdekszervezetekkel, (gazdasági) érdekcsoportokkal, vállalatokkal, mint fő riválisai. Ennek megfelelően a párt domináns bevételi forrása továbbra is az állami támogatás.

A befolyásos támogatók hiánya annyiban a párt előnyére is válhat, hogy – fő rivalisaival ellentétben – politikáját nem korlátozzák erős külső kényszerek. Ezt a párt kifejezetten erényként igyekszik feltüntetni, hiszen a konzervatívokat és szociáldemokratákat egyaránt keményen bírálja a munkaadói, illetve munkavállalói szervezetek által nyújtott jelentős támogatások (s ennek ellentételezéseként a túlzott politikai befolyás) véleményük szerint elfogadhatatlan gyakorlata miatt. Erős patronusok és kormányzati felelősség hiányában a párt jóval könnyebben és igazi kockázatok nélkül foglalhat el népszerű pozíciókat, mindent a szavazatmaximalizálás céljának alárendelve.

A HALADÁS PÁRT POLITIKAI SÚLYÁNAK ALAKULÁSA

Minden bizonnyal egyetlen norvég párt „*zsarolási potenciálja*” sem olyan szembetűnő, mint éppen az FrP-é. Ennek oka részben a pártrendszer röviden ismertett sajátoságaiban (pl. fragmentált jobboldal, kisebbségi kormányzás), ugyanakkor bizonyos esetekben a választási rendszerből adódó pusztán szerencsében keresendő. 1985-ig az alapító halálával, majd folyamatos belső konfliktusokkal küzdő, felelőtlennek és populistának tartott törpepártot ellenfelei nyugodt szívvel hagyhatták figyelmen kívül akár a kormányalakítás, akár a szakpolitikai kérdések vonatkozásában. 1981-ben ugyan újra képviselőhez jutott, ám a jelentősen megerősödött konzervatívok egy átmeneti időszak után az FrP nélkül is többségbe került polgári oldal pártjaival alakíthattak több mint 10 év után ismét többségi koalíciós kormányt.

1985-ben azonban paradox helyzet állt elő, melynek kapcsán valóban indokolt lehet a szerencse említése. Bár az előző választáshoz képest minimális szavazói mozgás történt, sőt a konzervatívok még növelni is tudták támogatottságukat, a gyengülő FrP mégis meg tudta akadályozni a regnáló kormánykoalíció ismételt többségbe kerülését. 1989 előtt ugyanis nem osztottak ki kompenzációs mandátumokat, s a megyei listákról történő mandátumszerzésnek nem volt (s azóta sem) előfeltétele egy adott országos küszöb elérése. Ennek következtében Hagen, illetve párttársa a gyenge országos eredmény ellenére a „*mérleg nyelve*” pozíciójába került, s aránytalan befolyásra tett szert.⁴ Zsarolási potenciálját hamarosan a gyakorlatban is érvényesítette.

Kísértetiesen hasonlóan a két évtizeddel korábbi esethez, amikor az akkori Szocialista Néppárt két képviselője az évtizedekig többségben kormányzó szociáldemokrata kormány bukását idézte elő, az FrP képviselői már 1986-ban megbuktatták Willoch kormányát. E stratégia megértéséhez feltétlenül szükséges kiemelni néhány körülményt. Először is, a konzervatív miniszterelnök a sajátos parlamenti konstelláció ellenére sem tekintette tárgyalópartnernek Hagent, s a két vezető viszonya közismerten feszült volt. A rendkívül ambiciózus, a heves kirohanásoktól és konfrontációktól sem visszarettenő Hagen minden bizonnyal személyes presztízskérdésnek tekintette, hogy a konzervatívok nem hajlandók őt és pártját komolyan venni, s ezért szinte kereste az ütközési pontokat.

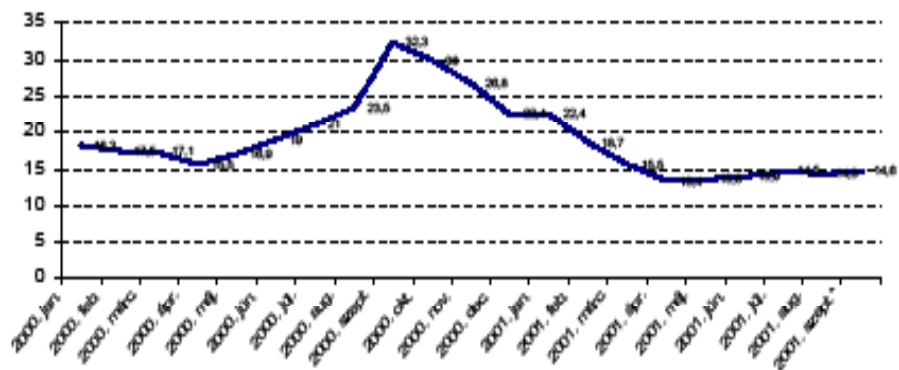
A személyes ambíciókon túl azonban tagadhatatlan, hogy a párt körvonalazódó stratégiájával, sőt szakpolitikai preferenciáival (lásd 4. fejezet) is konzisztens volt a polgári oldalon árulásnak minősülő cselekedet. A részleteket terjedelmi korlátok miatt mellőzve feltétlenül meg kell említeni, hogy a kormány bukását egy törvényjavaslatához kapcsolt bizalmi szavazás idézte elő. A romló költségvetési egyensúly helyreállításának érdekében ugyanis a jobbközép kormány a benzin utáni járulékok növelését javasolta, mely nemcsak az FrP legalapvetőbb értékrendjével állt szemben, hanem a konzervatívok választási programjával is. A szorult helyzetben a miniszterelnök kormánya sorsát összekötötte az ominózus javaslat elfogadásával, ám a szavazást elveszítette (Narud, 1995). Megoszlanak a vélemények arról, hogy Willoch egyszerűen elszámította-e magát, és abban bízott, hogy Hagen semmiképpen nem fog támogatni egy újabb munkáspárti kormányt (vagyis végül meghátrál), vagy pedig éppen ellenkezőleg, nagyon is számolt ezzel az eshetőséggel, és szándékosan át akarta hátrítani a költségvetési megszorítások felelősségét a szociáldemokratákra (és a felelőtlennek kikiáltott FrP-re).

Hagenék mindenesetre úgy mérlegeltek, hogy hosszabb távon mindenképpen elveik következetes képviselése élvez prioritást (mely természetesen jóval könnyebb feladat ellenzéki sorokból), ráadásul ez lehetőséget ad önmaguk markáns megkülönböztetésére a konzervatívokkal szemben. Húsz év távlatából egyértelműen kijelenthető, hogy e stratégia sikere Hagent igazolta. A párt már az 1989-es választásokon áttörést ért el – ezúttal nemcsak a „mérleg nyelve” pozícióját, de támogatottságának jelentős növekedését is elérve –, s a későbbiekben is a *konzervatívoktól többé-kevésbé markánsan megkülönböztethető pártként stabilizálta helyét a politikai palatta jobbszélén.*

E pozíció a legtöbb esetben arra volt elegendő, hogy a polgári pártok kormányzása idején (1989–90, 1997–2000, 2001–2005) jelentős szakpolitikai befolyást volt képes gyakorolni (pl. költségvetési egyezmények), amelyek során a párt egyre többször mutatta meg, hogy képes a felelős politizálásra, az ésszerű kompromisszumokra (preferenciáinak teljes feladása nélkül). Ezzel hosszabb távon egyértelműen saját koalícióképességét szándékozott demonstrálni. Ennek ellenére a többi párt, különösen a három centrupárt továbbra sem hajlandó a formális (koalíciós) együttműködésre, a még mindig jelentős tartalmi-politikai és főleg stílusbeli távolságra hivatkozva. Egyelőre semmi nem utal arra, hogy a – jelenleg alacsony szinten stagnáló támogatottságú – centrupártok esetében e téren változás következne

be. Olyannyira, hogy a pártvezetéstől a 2005-ös választások után visszavonult Hagen egyik utolsó nagyhatású lépéseként, a választásokat megelőzően bejelentette, hogy a polgári erők esetleges parlamenti többsége esetén sem lesz hajlandó támogatni a hat és fél éve hivatalban lévő kereszténydemokrata miniszterelnök személyét. Többek között ennek is volt köszönhető, hogy a – korábban példátlan módon – önálló miniszterelnök-jelölt nélkül induló konzervatívok szavazótáborából a Bondevikkel és a koalíció összteljesítményével elégedetlen konzervatív szavazók a kampány finisében jelentős számban áramlottak az FrP táborába (4. ábra).

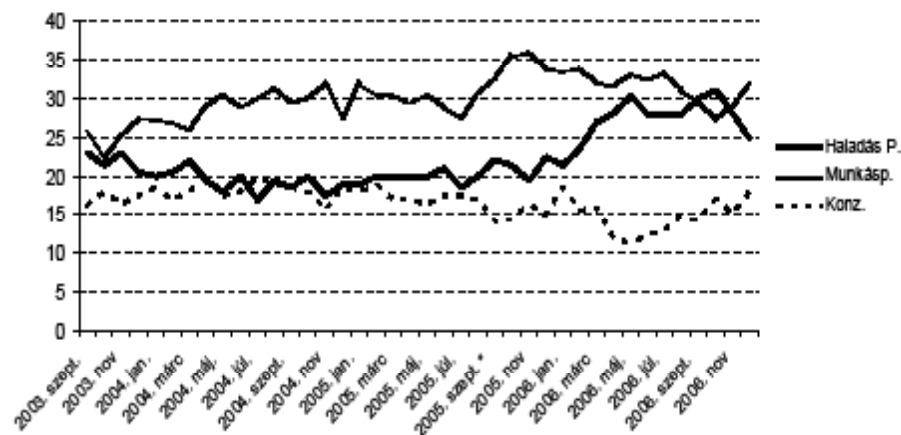
3. ábra. A Haladás Párt támogatottságának ingadozása a legnagyobb közvéleménykutató-intézetek méréseinek átlaga alapján (2000–2001, biztos pártválasztók, százalék)

Forrás: Aardal-Valen, 2003: 11.

* 2001-es választási eredmény

4. ábra. A három legerősebb norvég párt támogatottsága 2003. szeptembere óta a TNS-Gallup közvéleménykutató-intézet havi mérései alapján (biztos pártválasztók, százalék)

Forrás: TNS-Gallup (http://pub.tv2.no/multimedia/na/archive/00284/Se_utviklingen_her_284853a.doc, 2006. dec. 31.)

* 2005-ös választási eredmény

Ez számos kérdést vetít előre a 2009 utáni folyamatok tekintetében is. A Haladás Párt vezetői egyre határozottabban érvelnek a Konzervatív Párttal esetlegesen formálódó szövetség, akár formális koalíció mellett, s ezt immár az „erő pozíciójából” tehetik, hiszen egyre gyakoribbak azok az időszakok, amikor az FrP támogatottsága (akár kétszeresen is) meghaladja a konzervatívokét (4. ábra). Ehhez azonban feltétlenül hozzá kell tenni, hogy – mint az ábrákon szintén jól látszik –, a Haladás Pártra a *támogatottság rendkívüli ingadozása jellemző*, s eddigi választási eredményeik rendszerint messze elmaradtak a ciklusok közepén mért, nagy reményekre okot adó értékektől. Ez részben visszavezethető az önálló társadalmi bázis hiányára (ld. 5. fejezet), a közhangulat protesztjellegének változó fokára, illetve a gyakori belső konfliktusokra, mint például a 2001 eleji kizárásokra (3. ábra). Nem szabad tehát túlzottan messzemenő következtetéseket levonni a jelenlegi magas népszerűségi mutatókból sem.

Figyelmünket 2009-re fordítva számításba kell továbbá venni, hogy bár a két párt szavazóbázisa – mint látni fogjuk – nem esik egybe, a nyilvánvalóan fennálló szakpolitikai és stílusbeli különbségek ellenére a Haladás Párt szavazói viszonylag pozitívan viszonyulnak egy esetleges FrP–H koalícióhoz (Narud, 2003: 193). Más kérdés, hogy a 2005-ös választások előtt a konzervatív párt vezetése hivatalosan elvetette ezt a lehetőséget, illetve a párt választói és tagjai is jóval kevésbé voltak lelkesek e megoldással kapcsolatban (uo., ill. Heidar, 2005: 826). A 2005-ös tapasztalatokat, valamint az azóta megfigyelhető erőviszonyokat értékelve azonban egyre erősebb a Konzervatív Párton belül, „alulról”, a pártvezetés felé irányuló igény valamiféle pragmatikus és a középtávú perspektívákat sem nélkülöző együttműködés kiépítésére. Bár Hagen a 2005-ös, minden korábbinál nagyobb sikert hozó választás éjszakáján 2009-re a párt soraiból kikerülő miniszterelnököt vizionált,⁵ egyértelmű, hogy ehhez tiszta FrP–H-többségre, s nagyon jelentős FrP-erőfölényre volna szükség, melynek realitása a jelenlegi kedvező közvéleménykutatási adatok ellenére is kérdéses. Kiegyenlítettebb erőviszony, valamint a két párt együttes többsége esetén azonban nem zárható ki, hogy már 2009-ben koalíció alakul (konzervatív miniszterelnökkel), ahogy az helyi szinten már számos esetben bizonyította működőképességét. Ehhez hozzájárulhat az a körülmény is, hogy Siv Jensen személyében egy fiatal, dinamikus, de „szakmaibb”, kevésbé megosztó személyiség került a párt élére, bár Hagen szimbolikus pozíciója ma is megkérdőjelezhetetlen.

A HALADÁS PÁRT PROGRAMJÁNAK, IDEOLÓGIAI PROFILJÁNAK ALAKULÁSA

A párt alapvető értékeit, világnézetét összefoglaló „Elvi és cselekvési program” (FrP, 2005: 6) preambulumban a következő önmeghatározás szerepel: „A Haladás Párt liberális [a hivatalos angol fordításban: „libertárius” – P. T.] párt.”⁶ A keresztény értékekből kiindulva Norvégia alkotmányára, a norvég és a nyugati hagyományok-

ra és kulturális örökségre épít. A Haladás Párt elsődleges célkitűzése az adók, járulékok és az állami beavatkozás jelentős csökkentése.” Ebből is jól látszik, hogy a párt fő célja az alapítás óta hivatalosan változatlan maradt. Mint azonban az eddigiekből is kiderült, az évek során egy személyes ambíciót szolgáló, egy fő célra koncentráló, ugyanakkor szervezetenként sokkal inkább a protesztmozgalmakra emlékeztető antipártból átalakult egy markáns ideológiai profillal és hierarchikus szervezettel rendelkező politikai párttá, s önálló, koherens programjának létét még akkor sem lehet kétségbe vonni, ha a párt jelentős számú bírálója éppen programja „populista” jegyeire, illetve inkonzisztens elemeire hívja fel a figyelmet. Miben is áll ez a markáns ideológia, illetve az összes többi párttól egyértelműen elkülöníthető program, mely – a vezető karizmatikus egyéniségének nyilvánvaló szerepe mellett – hozzásegítette a pártot jelenlegi támogatottságának eléréséhez?

A norvég pártrendszer struktúrája ugyan soha nem volt egydimenziós, hiszen a meghatározó gazdasági bal-jobb tengelyt a mai napig keresztbemetszik egyéb, kisebb-nagyobb jelentőségű törésvonalak (pl. centrum–periféria, vallásos–szekuláris, materiális–posztmateriális), ennek ellenére – a bemutatott blokklogikával összefüggésben – nemcsak a pártok sorolják be önmagukat egy általános bal-jobb skála mentén, hanem erre a választók is megbízhatóan képesek. Mivel az FrP minden felmérés (pl. Strøm–Leipart, 1989; Aardal, 1999; Narud, 2003) tanúsága szerint ezen általános tengely jobb szélén helyezkedik el (a párttagok és a választók besorolása szerint egyaránt), s ilyenformán a Konzervatív Párthoz áll a legközelebb, kézenfekvőnek tűnik, hogy a párt ideológiai alapvetéseit és programját a konzervatívokéhoz viszonyítsuk. Rose és Pettersen (2004: 5–6) találó megfogalmazása szerint a két párt ugyanazokra a kérdésekre ugyanazokat a recepteket ajánlja, ugyanakkor a Haladás Párt mindenből „sokkal többet” szeretne:

- a konzervatívok az adók és járulékok csökkentését szeretnék, az FrP *sokkal nagyobb mértékű* adócsökkentést;
- a konzervatívok kevesebb állami szabályozást szeretnének, az FrP sokkal kevesebbet;
- a konzervatívok csökkenteni szeretnék az államigazgatást (pl. megyei szint megszüntetése), az FrP a bürokrácia *sokkal jelentősebb* karcsúsítását hirdeti;
- a konzervatívok visszafognák a fejletlenebb térségeknek nyújtott, illetve a primer-szektorhoz kötődő központi támogatást, az FrP szinte megszüntetné ezeket.

Ebből jól látható, hogy a párt központi témája továbbra is az egyéni szabadságokból és az állami bürokráciával szembeni szkepszisből egyenesen következő állami beavatkozás-ellenesség. Mint láthattuk, a nem-szocialista oldalon az FrP az egyetlen, melynek nem volt szerepe a jóléti állam kiépítésében, így hitelese(bbe)n léphet fel a túlzott elvonások, illetve a választás szabadságát és a hatékonyságot korlátozó állami szolgáltatások ellen. Az ideológiai rokonság azonban meglepő módon nem jelenti azt, hogy a két pártnak azonos választói rétegre kellene támaszkodnia (ld. 5. fejezet).

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azokat a kérdéseket sem, melyek egyértelműen megkülönböztetik egymástól a két jobboldali pártot. Ezekben

vagy eltérő álláspontot képviselnek, vagy pedig az egyik párt „saját” ügyének tekintik, miközben a másik nem hangoztat markáns véleményt. Az első típusra a legfontosabb példa a csillagászati méretű⁷ tartalékokat felhalmozó olajalap felhasználásáról szóló vita, melynek lényege, hogy a norvég költségvetés növelje-e a kőolajbevételekből felhasználható hányadot. A konzervatívok (és a többi párt) nem tartják megengedhetőnek az egyébként nagyon alacsony (4%-os) kvóta növelését, részben a jövő generációkra való tekintettel, valamint az alacsony inflációra törekvő klasszikus konzervatív fiskális szigor jegyében. Ezzel szemben az FrP elsősorban infrastrukturális beruházásokra (valamint a nyugdíjak és az egészségügyi ellátás színvonalának növelésére) fordítaná a felszabadított forrásokat.

A második típusra is mindkét párt esetében találunk példákat. Az FrP a *80-as évek közepe óta magáévá tette a bevándorláspolitika szigorításának ügyét*. Az ellenfelek által gyakorlatilag rasszistának minősített, ennek ellenére mindvégig következetesen képviselt álláspontja szerint jelentősen korlátozni kellene a Norvégiába irányuló bevándorlást, különös tekintettel a nem Európából származó gazdasági menekültekre. Hasonlóan vélekedik a fejlődő országoknak juttatott gazdasági segélyekről is, melyeket gyakorlatilag megszüntetne. Ehelyett a nemzetközi kereskedelem liberalizációjának áldásos hatásait hangoztatja, e megoldást kínálva a kedvezményezett országoknak.⁸ Ezzel szemben a konzervatívok – bár szintén nem hívei a korlátlan bevándorlásnak és a feltételek nélkül nyújtott segélyezésnek – vagy nem hangoztatják túlzott mértékben álláspontjukat, vagy némileg árnyaltabb érveket mutatnak be.

Végül, az EU-csatlakozás kérdésében a norvég pártok közül egyedül a Konzervatív Párt képviselt mindvégig egységesen igenlő álláspontot, míg az FrP – bár 1994-ben hivatalosan a csatlakozást támogatta – sosem tekintette ezt központi témának (Saglie, 2002), részben a belső megosztottság miatt, valamint az 1993-as választási vereség következtében, mely egyértelműen az EU-ellenes FrP-szavazók elvándorlásával volt magyarázható (Aardal–Valen, 1995).

A párt profilját az említetteken túl a következő területek határozzák meg (FrP, 2005). Az államilag nyújtott szolgáltatások visszaszorításának követelése ellenére az FrP hangoztatja legnyíltabban a nyugdíjmelés és az egészségügyi ellátás minőségi javításának szükségességét. A 90-es évek egyik legmeglepőbb fejleménye, s a párt előretörésének egyik magyarázata éppen az volt, hogy a Haladás Párt – bár összességében egyértelműen az állami szerepvállalás visszaszorítására törekedett –, a választók véleménye szerint legalább annyira jó elképzelésekkel és főként kompetenciával rendelkezett e kérdések terén, mint a rendszer felépítésében oroszlánrészt vállaló, és általában a szociális érzékenységgel összefüggésbe hozott Munkáspárt (Bjørklund–Saglie, 2002: 21). Ez is szorosan kapcsolódik a bevezetőben említett törekvéshez, mely szerint a Haladás Pártnak a „XX. század Munkáspártjává” kellene válnia. Mind az 1999-es önkormányzati, mind pedig a 2001-es parlamenti választáson meglepően hasonló volt a két párt fő választási üzenete: „nyugdíjak és egészségügy” (uo.). Mivel azonban emellett továbbra is az adócsökkentést tűzi a zászlajára, nyilvánvaló, hogy az említett jóléti kiadásnövekedést az olajalap terhére, valamint a bevándorlók számának és a nekik juttatott bőkezű

szociális juttatások jelentős megnyirbálása révén kívánná megvalósítani. E politika nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a pártot „populista” erőnek tüntessék fel ellenfelei.

További markáns álláspontot képvisel a párt a norvég-nemzeti, nyugati, illetve keresztény értékek kapcsán, mely többek közt megnyilvánul a szólásszabadság szélsőséges védelmében,⁹ a neokonzervatív amerikai külpolitika, illetve az izraeli álláspontok kritikátlan támogatásában, illetve a multikulturalizmussal szemben az asszimiláció propagálásban. A párt hivatalos programjában és a választók számára meghatározó jelentőségű ügyek között is nagy hangsúlyt kapnak az erős honvédelemmel, illetve a – bevándorlással összefüggésbe hozott – bűnözéssel kapcsolatos problémák. Összhangban a hagyományos (némileg mérséklődő) állam-, párt-, illetve elitellenességgel, a párt kívánatosnak tartja a norvég alkotmányos hagyományoktól egyébként lényegében idegen népszavazások gyakorlatának jelentős kiterjesztését, további muníciót szolgáltatva a pártot populistának feltüntetni kívánó ellenfeleknek. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az FrP ideológiáját számos ponton komoly belső ellentmondások feszítik. A keresztény értékek felvállalása mellett például az egyén szabadságára hivatkozva támogatja az alkohol és a pornográfia liberalizációját, ugyanakkor mereven ellenzi a fejlődő országoknak és a menekülteknek juttatott segélyeket. (Ez utóbbi álláspontok teszik gyakorlatilag lehetetlenné a Keresztény Néppárttal történő együttműködést.)

A párttagok körében végzett kutatások igazolták, hogy a tagok véleménye szerint a párt legfontosabb (karakterisztikus) ügyei az ezredfordulón a következők: nyugdíj, egészségügy, gazdasági növekedés, erős honvédelem, bevándorlás-politika, állami szolgáltatások helyett adócsökkentés (Heidar–Saglie, 2002: 124–126). Szintén dokumentálható, hogy a párt szavazói is lényegében ezeket tartják a legfontosabb ügyeknek (Narud–Valen, 2001), s a párt azokon a választásokon tudott jól szerepelni, ahol e „saját” témák előtérbe kerültek, s kompetenciájáról a többi párt szavazóit is meg tudta győzni (Bjørklund–Saglie, 2002). Tehát a proteszt-szavazatok helyett egyre inkább a blokkokon átívelő, a párt által kiemelten kezelt ügyek érthető képviselete teszi lehetővé, hogy az FrP mindkét oldalról (főként a két nagy párttól) szerezzen szavazatokat.

Összességében tehát a norvég „kisember”, a „nép többsége”¹⁰ nevében igyekszik fellépni a hatalmat saját köreiből leosztó elittel (vagyis a kormányzati pozíciót egymás közt váltogató többi párttal) szemben, mely valóban indokolttá teheti a populista jelzőt (Svåsand, 2003). Az általános jobboldali besorolást azonban bizonyos tényezők árnyalni tudják: a nyugdíjak és az egészségügy területén akár „baloldalinak” is nevezhetnének a párt programját, s e tekintetben, a Haladás Párt a XX. század meghatározó (baloldali) pártjának bizonyos programpontjait, profilját, s ezáltal szavazóbázisát célozza meg (ld. 5. fejezet). A legtöbb egyéb kérdésben, gazdasági, különösen adópolitikai ügyekben, valamint a bevándorlás- és külpolitika terén, s nem utolsósorban a koalíciós preferenciák és a (szocialistaellenes) retorika vonatkozásában ugyanakkor egyértelmű a „jobboldali” besorolás.

A PÁRT TÁRSADALMI BÁZISÁNAK ALAKULÁSA

A párt profiljától nyilvánvalóan nem függetlenül, érdemes szemügyre venni szavazóinak társadalmi összetételét. Ebből a szempontból is érdekes lehet vizsgálni, hogy milyen mértékben verseng ugyanazokért a szavazókért konzervatív vetélytársával, valamint azt is: mennyiben tekinthető relevánsnak a „munkáspárti” pozícióra törekvő stratégia. Mint láttuk, a párt támogatottságára a szélsőséges ingadozások jellemzők. Érdekes módon azonban e tényező alig befolyásolta a *párt szavazói bázisának heterogenitását* (Rose–Pettersen, 2004).

A párt alapítását követő másfél évtizedben kispárti státusa ellenére *nem rendelkezt igazán markáns szavazói profillal* (uo.). Bár ebben az időszakban a fő üzenet az adók és járulékok csökkentése volt, a hasonló, bár kevésbé radikális elképzelésekkel fellépő konzervatívokkal ellentétben a párt támogatói közt nem képviseltették magukat átlag feletti arányban sem az egyéni vállalkozók, s különösen a magas jövedelmű, magasan kvalifikált és nagyvállalati tulajdonosi, vezető rétegek. Az FrP 2–5 százaléknyi szavazója inkább a kispolgárság köreiből, sőt *kifejezetten az alacsony jövedelmű és iskolázatlan (legfeljebb középfokú végzettségű) választók közül került ki*. A Konzervatív Párttal ellentétben nem rendelkezett szembetűnő urbánus profillal sem, támogatottsága nagyjából egyenletesen alakult országszerte, s a szak szervezeti tagság, vagy a vallásosság sem magyarázta a pártra leadott szavazatok megoszlását (Berglund, 2003: 130). *Az FrP egyetlen igazán markáns megkülönböztető sajátossága az volt, hogy választói esetében sokkal magasabb volt a fiatal (30 év alatti) férfiak aránya* (Rose–Pettersen, 2004: 11).

1989-es áttörését követően jelentősen bővült a szavazóbázisa, ám érdekesség, hogy a várakozásokkal ellentétben *nem egy párt, a közvetlen jobboldali rivális szavazóiból, hanem elsősorban a két nagy párt választóiból növelte híveinek számát*, s ezáltal gyakorlatilag *minden szavazói rétegben növelni tudta bázisát* (Aardal, 1999; Rose–Pettersen, 2004). A jelentős szavazatnövekedést hozó választásokon (1989, 1997, 2005) a párt szinte az összes többi párttól nyert szavazókat (Rose–Pettersen, 2004: 20). Ennek okai főként a következő tényezők körül keresendők.

Egyrészt, az FrP kezdettől fogva a teljes politikai establishmenttel szemben határozta meg önmagát: nemcsak az általános proteszthangulatra apellált, hanem szakítást hirdetett a túlburjánzó állami bürokráciára épülő jóléti konszenzussal (s ezt a konzervatívoknál „hitelesebben” tehette). Másrészt olyan témákat talált, melyek korábban nem illettek bele a hagyományos pártverseny struktúrájába, ugyanakkor „saját” ügyként kezelve mindkét oldal szavazói számára vonzóak lehettek. Végül, mint láttuk, némileg diffúz, de alapvetően jobboldali ideológiája minden társadalmi csoport számára tartalmazott vonzó ígéretek (nyugdíjkérdés és adócsökkentés). Összességében a párt sohasem egy jól körülhatárolt társadalmi csoport nevében, illetve azt megszólítva lépett fel, hanem sokkal inkább valamiféle „többséget” célzott meg, melyet *nem a társadalmi státus, hanem a népszerű elképzelések támogatása kötött össze*. Ebben a tekintetben tehát nem áll meg a Munkáspárt-párhuzam, hiszen a szociáldemokrata párt klasszikusan egy jól körülhatárolható társadalmi csoportra épült.

Mindebből következően a párt szavazóinak összetétele sok szempontból ma is hasonló képet fest: napjainkban is többségében férfiakból, az átlagnál fiatalabb, alacsonyabb jövedelmű és képzetlenebb választók alkotják az FrP szavazóbázisát (és tagságát), míg továbbra is relatíve alacsony azok aránya, akik valamilyen formában a közvetlen állami támogatások fenntartásától függenek (pl. primerszektorból élők, közigazgatásban dolgozók). Ezzel szemben jelentősen megnőtt a – társadalmi változások miatt módszertanilag igen nehezen definiálható – munkások aránya. Berglund (2003) tanulmánya szerint például 2001-ben az FrP rendelkezett a második legtöbb munkásszavazóval, mintegy feleannyival, mint a Munkáspárt (kb. 25% vs. 50%), amely immár a szakszervezeti, alacsonyán képzett választóknak is mindössze 60 százalékát tudhatja maga mögött. Továbbá, a párt az utolsó néhány választás alkalmával olyan körzeteket is be tudott venni, mint a Keresztény Néppárt hagyományos védőbástyájának számító délnyugat-norvégiai, vagy a Munkáspárt erősségének tartott észak-norvégiai települések. Míg az előbbi rétegeket mindenekelőtt a keresztény értékekkel, utóbbiakat az egyszerű norvég kisemberek mindennapi gondjainak hangoztatásával, illetve az említett nyugdíj- és egészségügyi kérdésekkel tudja megszólítani.

Különösen ez utóbbi számít napjaink legfontosabb folyamatának. Maga Hagen fogalmazta meg legplasztikusabban, amikor a 2005-ös választási sikert kommentálva diadalbeszédében pártját a „XXI. század Munkáspártjának” nevezte (idézi: Bergens Tidende, 2005. szept. 13, 13. o.). E figyelemreméltó mondatnak több értelmezése is helyénvaló lehet. Egyrészt, mint láttuk, a párt új szavazóinak jelentős részét éppen a Munkáspárt hagyományos bázisából gyűjti. Másrészt, elsősorban azok a hátrányos helyzetben lévő csoportok támogatják, akik védelmet keresnek az aktuális gazdasági-politikai rendszer káros hatásai ellen. Ezt a védelmet pedig az ő érdekeik nevében az állam, illetve a probléma gyökerének tekintett elit ellen határozottan fellépni hajlandó pártban vélik felfedezni. Végül, bár hiba volna ilyen messzemenő következtetéseket levonni, elméletileg nem zárható ki, hogy a jelenlegi trendek folytatásaként a párt domináns pozícióba kerülhet, és akár húzamosabb ideig is kormányozhat. Óvatosságra int azonban az a tény, hogy – ellentétben a szociáldemokratákkal – az Frp-nek igen kicsi az esélye az önálló parlamenti többségre, illetve a medián képviselő megkaparintására, s ezért minden bizonnyal rá lesz utalva a konzervatívokkal való együttműködésre. Továbbá nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a párt még soha nem volt kormányon, és ennek következtében bizonyos programjainak gyakorlati megvalósíthatósága erősen kérdéses lehet a politikai-gazdasági realitások fényében.

Összefoglalva tehát, a Haladás Párt alapvetően nem rendelkezik jól körülhatárolható társadalmi bázissal (és ezzel szoros összefüggésben valamely csoport érdekszervezetének szövetségével sem). Ezért, noha a politikai térben programját, ideológiai alapvetéseit tekintve egyértelműen a jobbszélen található és a konzervatívokhoz áll legközelebb, mégsem ugyanazért a szavazói bázisért verseng. Ellenkezőleg: részben még ma is azokat a protesztoszavazókat igyekszik begyűjteni mindkét oldalról, akik bizonyos ügyekben hasonló markáns nézeteket vallanak, és ezeket tartják a pártválasztás szempontjából meghatározónak. Még ma is ki-

mutatható, hogy az FrP szavazói az átlagnál sokkal kevésbé bíznak a pártokban és a politikusokban (Aardal, 2003: 219). A saját szavazói réteg hiánya egyértelműen hozzájárul a támogatottság rendkívüli ingadozásához, hiszen a párt sikerességének a pártvezető hatékony médiafellépésén túl ma is tagadhatatlan záloga a közvélemény általános elégedetlenségi szintje.

KONKLÚZIÓ

A Haladás Párt példája mindenekelőtt azt tükrözi, hogy teljesen „befagyott(nak) hitt” pártrendszer esetén is lehetséges új párt sikerre vitele, de ehhez bizonyos körülmények fennállása és sokszor a szerencse is szükséges (lásd a választási rendszer sajátosságai, vagy az EGK-csatlakozás mint kívülről adott tényező).

Lange, majd utódja felismerte, hogy a norvég választók már nem (kizárólag) a hagyományos konfliktusokra fogékonyak, illetve növekvő bizalmatlansággal figyelik az intézményesült pártok és a politikai elit tevékenységét. A két vezető által képviselt nézetek kezdetben elsősorban valami ellen irányultak, s nem jelentettek részletesen kidolgozott, számonkérhető politikai alternatívát. A későbbiek során azonban a párt markáns álláspontokat alakított ki, jöllehet belső konfliktusok, illetve jobb- és baloldali nézetek mindvégig nehezítették az egységes és kiforrott ideológia kikristályosodását. Összességében azonban a párt működésének három évtizede alatt – elsősorban az erőskezü vezető stratégiájának sikereként – egységesebbé és programját tekintve letisztultabbá vált, mely stabil jobboldali pozíciót eredményezett (egyes baloldali álláspontok ellenére).

A tartalomhoz sajátos stílus párosult: a két karizmatikus vezető éppen abban a korban robbant be a norvég politikába, amikor a *leader* szerepe a tömegkommunikációs- és kampánytechnikák változása következtében jelentősen megnőtt. Hagen egyszerű, közérthető üzenetei immár többet nyomtak a latban, mint a szocio-kulturális meghatározottság, vagy a társadalmi beágyazottság. Mint az Nyugat-Európa más országaiban is megfigyelhető volt, a törésvonal-elmélet magyarázó ereje fokozatosan csökkent, a poszt-indusztriális társadalmak szavazói egyre inkább értékorientációk és ügyek mentén kezdtek pártot választani, nem pedig pártidentifikáció vagy társadalmi státus alapján. Pontosán ezt mutatja az a tény is, hogy az FrP egyre növekvő bázisa nem mutat markáns profilt, vagyis nem valamelyik történelmi párt szavazóinak átvételéről volt, illetve van szó, hanem sokkal inkább a párt részben proteszt-, részben konkrét ügyek kapcsán felvállalt markáns nézeteit osztó (jobb és baloldali) szavazók megnyeréséről. Éppen ezért, a párt azokon a választásokon szerepelt jól, amelyeken központi témái be tudtak férközni a legfontosabb kérdések közé.

Ennek ellenére a párt vezetői hamar belátták, hogy formális szervezeti bázis nélkül nem működtethető hatékonyan az eredetileg antipártként induló mozgalom, s ennek eredményeképpen mára a legcentralizáltabb és felülről leginkább egységesített párttá vált, mely professzionális pártközpontokra és elsősorban a vezető személyiség(ek) médiaszerepléseire, valamint befolyásos társadalmi és gazdasági szervezetek támogatása helyett egyértelműen az állam pénzügyi hozzájárulásá-

ra épít. Az is egyértelmű, hogy Hagen (megosztó) személyisége és vezetői stílusa nagy szerepet játszott a párt felemelkedésében.

Míndezek következtében többféle (pl. „kartellpárt”, „gyűjtőpárt”, „karizmatikus”) párttípus jegyei keverednek a párt esetében. Elitellenessége annyiban még ma is tetten érhető, hogy sem befolyásos üzleti, sem tudományos körök (pl. think tankok) nem pártfogolják. Hagen többször nyíltan kifejtette, hogy nem igénylik az „okoskodó akadémikusok” (mindenekelőtt makro-közgazdászok, társadalomtudósok) tanácsait, mert sokkal inkább egyszerű, a kisember számára is érthető és hasznos programra van szükség, semmint vészjósló, tudományos fejtegetésre.¹¹ E nézeteit különösen az olajbevételek nagyobb arányú felhasználása és a megnövekedett belső kereslet által felpörgetett inflációs nyomás összefüggéseit firtató felvetések kapcsán hangoztatta.

Bár a pártot még ma is gyakran éri a vád, hogy felelőtlenül képvisel népszerű nézeteket, melyeket a széljárásnak megfelelően gyakran változtat is (ergo továbbra is „populista”), az azonban tagadhatatlan, hogy számos kérdésben markáns és következetes állásponttal rendelkezik. Az évtizedek során egyértelműen *intézményesülő* politikai erő az utóbbi években látványosan azon munkálkodik, hogy mind szavazói támogatottsága, mind politikája révén elfogadható koalíciós partnerként tűnhessen fel. Bár támogatottsága ehhez már mindenképpen megvan, s üzenetei is sokat veszítettek protesztjellegükből, a fogadókészség a többi párt részéről (egyelőre) továbbra is igen mérsékelt.

A párt áttörését elősegítette, hogy a blokkok közti szavazóingadozást nem akadályozta végletesen megosztó ideológiai szembenállás, sőt a legtöbb kérdésben az intézményesült pártok közt erős konszenzus, de legalábbis az álláspontok konvergenciája volt megfigyelhető. A 80-as években a konzervatívok elsősorban a Munkáspárt szavazóinak megnyerésével növelték bázisukat, míg az FrP – a bemutatott stratégia révén – mindkét nagy párt kárára erősödött, mivel talált néhány olyan ügyet, mely a hagyományos konfliktusstruktúrát keresztbe metszve mindkét oldal választói számára érthető és támogatható volt.

A mikroszintű, akár blokkokon is átívelő szavazatingadozás Norvégiában is egyre magasabb mértékeket ölt. 2005-ben az előzetes adatok szerint a szavazók 40 százaléka váltott pártot az előző választáshoz képest. A választók döntése egyre későbbre tolódik (felértékelve a kampány szerepét), s egyre inkább egyes ügyek és személyiségek befolyásolják. Ezek a tényezők mind a Haladás Párt erősödésének kedveztek, mert lehetővé tették, hogy a gyengülő hagyományos párt- (és oldal-) kötődések gyengülésével a párt mindkét oldalról gyűjthessen szavazatokat. Egyre csökken tehát a bal–jobb megkülönböztetés jelentősége, melyet a párt stratégiája és szavazói bázisának diffúz jellege kitűnően illusztrál.

Az eredeti kérdésre válaszolva tehát megállapítható, hogy a Haladás Párt alapvetően jobboldali pártként – egyes baloldali nézetektől eltekintve – nemhogy nem vette át a Munkáspárt programját, de a legtöbb területen továbbra is igen távol áll tőle. Más szóval nem világnézeti alapon hasonlítható a XX. század domináns pártjához. Fokozatosan csökken ugyanakkor azon átfogó társadalmi-gazdasági konfliktusok relevanciája, melyek a norvég pártrendszer struktúráját, a hagyomá-

nyos bal–jobb skálát kialakították, így új, „kisajátított” ügyek képviselésével az FrP jelentős sikereket ért el a szociáldemokraták hagyományos választói körében (is). Ebben a tekintetben, valamint egyre növekvő súlya alapján indokolt lehet a „XXI. század Munkáspártjaként” aposztrofálni.

JEGYZETEK

- ¹ Carl I. Hagen beszédét idézi: Bergens Tidende, 2005. szept. 13. 13. o.
- ² E témáról lásd: Valen–Katz (1964–66), Berglund–Lindström (1978) Valen (1981), Rokkan (1987) Strøm–Svåsand (1997). Magyar nyelven: Török (1995), Gallai (1998), Polgár (2006).
- ³ A ‘polgári’ jelző általánosan használt kifejezés mind a szakirodalomban, mind a köznyelvben. E pártok a ‘jobbközép’, ‘nem szocialista’ kategória szinonimájaként használják a ‘polgári párt’ meghatározást.
- ⁴ További szerencsés körülménynek volt tekinthető, hogy a történelmi Liberális Párt a parlamentarizmus bevezetése óta első ízben nem jutott mandátumhoz, valamint 1985-ben megelemték a kiosztható mandátumok számát.
- ⁵ A választási sikert kommentálva, saját visszavonulására is utalva, szokásos stílusában így fogalmazott: „A harmadik álmom, hogy egy alkalommal megjelenjek a pártkongresszuson járókerettel, vagy toloszékben, és ott az ország miniszterelnöke fogadjon.” (idézi: Bergens Tidende, 2005. szept. 13., 13. old.)
- ⁶ Bár az FrP nem tagja egyik európai pártszövetségnek sem, önmagát a német Szabaddemokraták és az angol Liberális Demokraták ideológiai rokonának tekinti (Svåsand, 2003).
- ⁷ A 2007-es költségvetés adatai szerint az alap értéke jelenleg mintegy 1400 milliárd NOK (33 Ft/NOK), 2010-re hivatalos becslések szerint elérheti a 3000 milliárdot.
- ⁸ A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy az FrP mindvégig következetesen képviselte azt az álláspontot, hogy az ország földrajzi adottságaiból következően versenyképtelen mezőgazdasági ágazatok mesterséges életben tartása az irreálisan magas vámvédelem révén a fejlődő országok versenyhátránya miatt is elfogadhatatlan, és ezért a mindenkori norvég kormány által a WTO-tárgyalásokon képviselt protekcionista álláspontokat rendszeresen heves kritikával illette.
- ⁹ A 2006-os év egyik emlékezetes eseménye volt, amikor a néhány dán és norvég lapban megjelent Mohamed-karikatúrák nyomán számos iszlám országban és közösségben erőszakos megmozdulásokra került sor. A dán testvérpárthoz (Dán Néppárt) hasonlóan az FrP is feltétel nélkül védelmébe vette a karikatúrák leközléséért felelős orgánumokat, s a kormánytól sokkal határozottabb állásfoglalást várt volna el a szólás- és sajtószabadság mellett, illetve az erőszakosan tiltakozó iszlám csoportok és vallási vezetők ellen. Más kérdés, hogy ezen álláspont háttérében minden bizonnyal meghúzódtak a párt és különösen Hagen iszlámellenes nézetei, melyeknek olykor nagy botrányt kavaráó módon adott hangot.
- ¹⁰ „For folk flest” – az FrP hivatalos választási szlogenje 2005-ben.
- ¹¹ Hagen – stílusára jellemző – kirohanásának e sorok szerzője fültanúja volt 2006 májusában az FrP „populista” jellegéről szóló vitaesten, melyet a Bergeni Egyetem Társadalomtudományi Karának hallgatói szerveztek. Egy ilyen közönség előtt, s a rendezvény témája tükrében különösen bizarrnak hatott az ominózus megjegyzés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Berglund, Frode (2003): Valget 2001: Skillelinjemodellens endelikt? In Bernt Aardal (szerk.): *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo, N. W. Damm&Søn, 107–138. old.
- Berglund, Sten – Ulf Lindström (1978): *The Scandinavian Party System(s): A Comparative Study*. Lund, Studentlitteratur
- Bjørklund, Tor (2003): Fremskrittspartiet gjennom 30 år. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 20. évf. 2. szám, 129–45.
- Bjørklund, Tor - Jo Saglie (2002): Velferdsstat og valenspolitikk: lokalvalget i 1999, *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 18. évf. 1. szám, 3–27. old.
- Bull, Edvard (1979): Norge i den rike verden 1945–1975, In Knut Mykland (szerk.): *Norges Historie, Bind 14.*, Oslo, J.W.Cappelens Forlag.
- FrP (2005): *Prinsipp- og handlingsprogram 2005–2009*, (http://english.frp.no/Innhold/FrP/Dokumenter/Program_og_vedtekter/filestore/Program_FrP.pdf)
- Gallai Sándor (1998): *A skandináv modell története – Nemzeti utak és európai integráció*, Budapest, Aula.
- Gunther, Richard – Larry Diamond (2001): Types and Functions of Parties, In Larry Diamond – Richard Gunther (szerk.): *Political Parties and Democracy*, Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 3–39.
- Heidar, Knut (2005): Norwegian Parties and the Party System: Steadfast and Changing. *West European Politics*, 28. évf. 4. szám, 807–833.
- Heidar, Knut – Jo Saglie (2002): *Hva skjer med partiene?* Oslo, Gyldendal.
- Katz, Richard S. - Peter Mair (1995): Changing Models of Party Organisation and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party, *Party Politics* 1. évf. 1. szám, 5–28.
- Matlary, Janne Haaland (1993): And Never the Twain Shall Meet? Reflections on Norway, Europe and Integration In Teija Tiilikainen – Damgaard Petersen (szerk.): *The Nordic Countries and the EC*, Copenhagen: Copenhagen Political Studies Press, 43–63.
- Narud, Hanne Marthe (1995): Coalition Termination in Norway: Models and Cases, *Scandinavian Political Studies*, 18. évf. 1. szám, 1–24.
- Narud, Hanne Marthe (2003): Hvem skal styre landet? Velgernes syn på regjeringalternativene ved valget i 2001. In Bernt Aardal (szerk.): *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*, Oslo, N. W. Damm&Søn, 185–206.
- Narud, Hanne Marthe – Henry Valen (2001): Partikonkurranse og sakseierskap. *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 17. évf. 4. szám, 395–426.
- NOU (2004): *Penger teller, men stemmer avgjør. Om partifinansiering, åpenhet og partipolitisk fjernsynsreklame*. Utredning fra et utvalg nedsatt ved kongelig resolusjon 17. oktober 2003.
- Polgár Tamás (2006): „Új többség” – A norvég pártrendszer változása és a koalíciós kormányzás tendenciái a 2005-ös parlamenti választás tükrében, *Századvég, Új folyam* 39. szám, 125–165.
- Rasch, Bjørn Erik (2004): *Kampen om regjeringsmakten – Norsk parlamentarisme i europeisk perspektiv*, Oslo, Fagbokforlaget.
- Rokkan, Stein (1987): Geografi, religion og samfunnsklasse: Kryssende konfliktlinjer i norsk politikk. In Stein Rokkan: *Stat, nasjon, klasse: Essays i politisk sosiologi*, Oslo, Universitetsforlaget, 111–205.

- Rokkan, Stein – Seymour Martin Lipset (1967): Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction. In Stein Rokkan – Seymour Martin Lipset (szerk.): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, New York, The Free Press, 1–64.
- Rose, Lawrence E. – Per Arnt Pettersen (2004): Høyrebølgene – de store og små: Velgerprofilene til Høyre og Fremskrittspartiet i flo og fjære, *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 20. évf. 1. szám, 3–37.
- Saglie, Jo (2002): *Standpunkter og strategi – EU-saken i norsk partipolitikk 1989–1994*, Oslo: ISF og Pax Forlag.
- Sartori, Giovanni (1976): *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Strøm, Kaare - Jørn Y. Leiphart (1989): Ideology, Strategy and Party Competition in Postwar Norway, *European Journal of Political Research*, 17. évf. 3. szám 263–88.
- Strøm, Kaare - Lars Svåsand szerk. (1997): *Challenges to Political Parties. The Case of Norway*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Svåsand, Lars (2001): Statlig finansiering av politiske partier: intensjonene og utfallet, *Velgere, valgordning, valgte*. Oslo, NOU 2001: 3 (5. fűggelék).
- Svåsand, Lars (2003): *The Norwegian Progress Party: A Populist Party?* Paper prepared for the Conference on Populism in North America, South America and Europe: Comparative and Historical, Liguria Center, Bogliasco, 7–10 January.
- Török Gábor (1995): *Ahol a bal volt(?) a jobb – A skandináv pártrendszer*, Budapest: ELTE BTK Politikaelméleti Tanszék (<http://mek.oszk.hu/01900/01977/01977.pdf>).
- Valen, Henry (1981): *Valg og politikk*, Oslo, NKS-forlaget.
- Valen, Henry - Daniel Katz (1964/1966): *Political Parties in Norway*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Aardal, Bernt – Henry Valen (1995): *Konflikt og opinion*, Oslo, NKS-forlaget.
- Aardal, Bernt (1999): *Velgere i 90-årene*, Oslo, NKS-forlaget.
- Aardal, Bernt (2003): Kritiske velgere, In Bernt Aardal (szerk.): *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*, Oslo, N. W. Damm&Søn, 207–224.